Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
NILS WAHL
esitatud 16. juulil 2015[1]

Kohtuasi C-338/14

Quenon K. SPRL
versus
Citibank Belgium SA
ja
Citilife SA, nüüd Metlife Insurance SA

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Cour d'appel de Bruxelles (Belgia)),

Eelotsusetaotlus — Füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevad kaubandusagendid — Direktiiv 86/653/EMÜ — Artikli 17 lõige 2 — Kaubandusagendi õigus agendilepingu lõpetamise korral — Klientuurihüvitis või kahjuhüvitis — Kumuleerimine — Klientuurihüvitisele lisanduv täiendav kahjuhüvitis — Lubatavus

1. Euroopa Liidu liikmesriikide õiguses näib praeguseks olevat iseenesest mõistetav, et kaubandusagendilepingu lõpetamine võib kaubandusagendile tekitada olulise kahju ja et niisugune olukord peab üldjuhul andma talle õiguse rahalisele hüvitisele. Sellise agendi volituste tühistamine, millega talt võetakse esindusõigus, toob nimelt kaasa selle, et ta kaotab turuosa, mille ta oli selleks ajaks suutnud hõivata või mida ta oli senini säilitanud, ning seetõttu ka võimaluse saada rahalist kasu ärilistelt jõupingutustelt, mida ta on koos käsundiandjaga teinud.

2. Liikmesriikidele direktiivi 86/653/EMÜ[2] artikliga 17 pakutud võimalus valida kahe hüvitamismehhanismi vahel, millest üks on sellise hüvitise maksmine, mida arvutatakse lähtuvalt kaubandusagendi hangitud klientidest või hoopis klientidega äritegevuse mahu suurendamisest, ning teine lepingu lõpetamise tõttu tekkinud kahju hüvitamine, ei ole siiski rakendunud raskusteta.[3] See tekitab jätkuvalt arvukaid küsimusi, millest annab tunnistust ka käesolev eelotsusetaotlus.

3. Käesolevas asjas soovib Cour d'appel de Bruxelles (Belgia) nimelt saada Euroopa Kohtult teatud selgitusi direktiivi 86/653 artikli 17 lõike 2 tõlgendamise kohta. Taotlus on esitatud ühelt poolt Quenon K. SPRL-i (edaspidi „Quenon") ning teiselt poolt Citibank Belgium SA (edaspidi „Citibank") ja Citilife SA, nüüd Metlife Insurance SA (edaspidi „Citilife") vahelises kohtuvaidluses, mis käsitleb kompensatsiooni ja kahjuhüvitist, mida Quenon nõuab nende vahel kehtinud agendilepingute ülesütlemise tõttu. Täpsemalt palub Cour d'appel de Bruxelles Euroopa Kohtul võtta seisukoha küsimuses, kuidas suhestuvad omavahel direktiivi artikli 17 lõike 2 punktides a ja b ette nähtud kompensatsioonisüsteem ja kaubandusagendi võimalus nõuda kahjuhüvitist sama sätte punkti c alusel.

1 — Algkeel: prantsuse.

2 — Nõukogu 18. detsembri 1986. aasta direktiiv füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate kaubandusagentide tegevust käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta (EÜT L 382, lk 17; ELT eriväljaanne 06/01, lk 177).

3 — Vt täpsemalt tõlgendamisraskused, mis on esile toodud komisjoni 23. juuli 1996. aasta aruandes direktiivi 86/653 artikli 17 kohaldamise kohta (KOM(96) 364 lõplik), lk 10–13 (edaspidi „1996. aasta aruanne"). Sellest annavad tunnistust ka kriitilised hinnangud kahe erineva seadusandliku lähenemisviisi kooseksisteerimise kohta samas direktiivis (vt eelkõige komisjoni teatis Euroopa Parlamendile ja nõukogule – Euroopa lepinguõiguse ühtlustamine – tegevuskava (KOM(2003) 68 lõplik), punkt 18.

I. Õiguslik raamistik

A. *Liidu õigus*

4. Direktiivi 86/653 artiklis 1 on sätestatud:

„1. Käesolevas direktiivis ettenähtud kooskõlastusmeetmeid kohaldatakse liikmesriikide õigus- ja haldusnormide suhtes, mis reguleerivad kaubandusagentide ja nende esindatavate suhteid.

2. Käesolevas direktiivis on „kaubandusagent" füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsev vahendaja, kellel on püsiv volitus pidada läbirääkimisi kaupade müügi või ostu üle teise isiku nimel, edaspidi „tööandja", või pidada läbirääkimisi niisuguste tehingute üle või neid sõlmida selle tööandja nimel.

[…]".

5. Direktiivi artikli 17 lõigetes 1–3 on ette nähtud:

„1. Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed, et tagada kaubandusagentidele pärast agendilepingu lõppemist lõike 2 kohase hüvitise või lõike 3 kohase kahjutasu maksmine.

2.

a) Kaubandusagendil on õigus saada hüvitist ainult siis ja ulatuses, kui:

— ta on hankinud esindatavale uued kliendid või märkimisväärselt suurendanud äritegevuse mahtu olemasolevate klientidega ja esindatav saab äritegevusest nende klientidega jätkuvalt olulist kasu ja

— selle hüvitise maksmine on õiglane, arvesse võttes kõiki asjaolusid ja eelkõige vahendustasu, mille kaubandusagent on kaotanud nende klientidega tehtavate äritehingute pealt. […]

b) Hüvitise summa ei või ületada määra, mis on võrdne kaubaagendi ühe aasta hüvitisega, mis on arvutatud tema viie viimase aasta keskmise töötasu alusel ja kui leping on olnud kehtiv vähem kui viis aastat, arvutatakse hüvitis kogu kõnealuse aja jooksul makstud keskmise töötasu alusel.

c) Niisuguse hüvitise saamine ei takista kaubandusagendil kahjutasu taotlemist.

3. Kaubandusagendil on õigus saada hüvitist kahju eest, mida talle põhjustab tema ja esindatava vahelise suhte lõppemine.Niisuguseks kahjuks loetakse eelkõige kahju, mis tekib, kui lõppemine toimub järgmistel asjaoludel:

— kaubandusagent kaotab vahendustasu, mida ta oleks saanud agendilepingu nõuetekohase täitmise korral ja kui esindatav saab märkimisväärset kasu kaubandusagendi tegevuse tõttu,

— ja/või kaubandusagendil ei ole olnud võimalik katta kulusid, mis on talle tekkinud agendilepingu täitmise tõttu esindatava nõuannete kohaselt."

B. *Belgia õigus*

6. Direktiiv 86/653 võeti Belgia õigusesse üle 13. aprilli 1995. aasta seadusega kaubandusagendilepingute kohta [4]. Seaduse artiklis 20 on sätestatud:

„Lepingu lõppemisel on kaubandusagendil õigus nõuda ülesütlemishüvitist, kui ta on käsundiandja jaoks loonud uute klientidega ärisuhteid või oluliselt laiendanud suhteid olemasolevate klientidega ning kui see võib käsundiandjale jätkuvalt olulist kasu tuua.

Kui lepingust tuleneb konkurentsikeeld, eeldatakse, et käsundiandja saab olulist kasu, kui ei ole tõendatud vastupidist.

Hüvitise summa määramisel võetakse arvesse nii ärisuhete laiendamise ulatust kui ka uute klientidega suhete loomist.

Hüvitise suurus ei või ületada ühe aasta tasu kogusummat, mis arvutatakse viimase viie aasta keskmise põhjal, või kui leping on sõlmitud kestusega alla viie aasta, siis eelnevate aastate keskmise põhjal. […]”

7. Belgia 1995. aasta seaduse artiklis 21 on sätestatud:

„Kui kaubandusagendil on õigus nõuda artiklis 20 nimetatud ülesütlemishüvitist ning see ei kata tegelikult tekkinud kahju täies ulatuses, võib kaubandusagent lisaks ülesütlemishüvitisele saada kahjuhüvitise tegelikult tekkinud kahju ja ülesütlemishüvitise vahe suuruses, tingimusel et ta tõendab väidetava kahju tegelikku ulatust.”

II. Menetlus põhikohtuasjas ja eelotsuse küsimused

8. Euroopa Kohtule esitatud andmetest selgub, et Quenon, mis asutati 1997. aastal Karl Quenoni tegevuse jätkamiseks, sai alates 1. detsembrist 1997 Citibanki ja Citilife’i kaubandusagendiks kahe erineva agendilepingu alusel. Pangandus- ja kindlustustegevus olid koondatud ühte ja samasse agentuuri ning Quenonile maksis eranditult komisjonitasu pangateenuste müügi eest Citibank ning kindlustusteenuste müügi eest Citilife.

9. Citybank lõpetas 9. jaanuaril 2004 Quenoniga sõlmitud agendilepingu ilma sellest eelnevalt ette teatamata ja põhjendusi esitamata. Ta maksis Quenonile lepingu taganemise eest hüvitist 95 268,30 eurot ja ülesütlemishüvitist 203 326,80 eurot. Citibank keelas Quenonil teda edaspidi esindada ning tema nime ja kaubamärki kasutada. Alates sellest kuupäevast ei olnud Quenonil enam juurdepääsu arvutiprogrammile, mis võimaldas tal hallata Citilife’i kindlustustoodete portfelli. Quenoni sõnul oli seetõttu *de facto* võimatu jätkata kindlustusagendilepingu täitmist.

10. Quenon esitas 20. detsembril 2004 Tribunal de commerce de Bruxelles’ile Citibanki ja Citilife’i peale hagi ja palus sisuliselt neilt eraldi või solidaarselt välja mõista kindlustusagendilepingu lõpetamise eest ette nähtud etteteatamata jätmise hüvitise ja ülesütlemishüvitise, täiendava kahjuhüvitise ning vahendustasu pärast agendilepingu lõppemist sõlmitud ärisuhete eest.

11. Kuna tema hagiavaldus jäeti 8. juuli 2009. aasta otsusega rahuldamata, esitas Quenon eelotsusetaotluse esitanud kohtule apellatsioonkaebuse, muutes seejuures esimeses kohtuastmes nõutud summasid.

4 — *Moniteur belge*, 2.6.1995, lk 15621; edaspidi „1995. aasta seadus”.

12. Eelotsusetaotlusest ilmneb, et Quenon põhjendab oma apellatsioonkaebust sellega, et ülesütlemishüvitise, mille Citybank maksis talle panga esindamise lepingu ülesütlemise eest, suurus ei olnud piisav. Ta leiab, et 1995. aasta seaduse artikli 21 alusel tuleb arvesse võtta ennetähtaegset lepingu lõpetamise hüvitist ja ülesütlemishüvitist, mis kuuluvad tasumisele selle tõttu, et *de facto* taganeti tema kindlustusagendilepingust, ning kogu talle tekkinud kahju.

13. Põhikohtuasja kostjad väidavad omalt poolt, et kõnealune siseriiklik õigusnorm on Quenoni antud tõlgenduses vastuolus direktiiviga 86/653, mis ei võimalda liikmesriigil ühendada neid kahte hüvitamissüsteemi, nimelt kompensatsioonisüsteemi ja kahju hüvitamise süsteemi.

14. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu arvates tekib seega küsimus, kas direktiivi 86/653 võib tõlgendada nii, et sellega kehtestatakse kohustus täies ulatuses hüvitada kaubandusagendi kantud kahju, ning kas käsundiandja süü puudumise korral võib liikmesriik ette näha maksimaalselt ühe aasta agenditasu summaga võrdse ülesütlemishüvitise, mida võidakse suurendada kahjuhüvitise võrra, mis katab tegelikult tekkinud kahju suuruse ja kõnealuse kompensatsiooni summa vahe.

15. Neil asjaoludel otsustas Cour d'appel de Bruxelles menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„[1.] Kas [direktiivi 86/653] artiklit 17 tuleb tõlgendada nii, et see lubab liikmesriigi seadusandjal sätestada, et pärast lepingu lõpetamist on kaubandusagendil õigus saada klientuurihüvitist, mille summa ei või ületada ühe aasta agenditasu summat, ning kui selle hüvitise summa ei kata tegelikult tekkinud kahju täies ulatuses, saada kahjuhüvitist, mis vastab tegelikult tekkinud kahju suuruse ja esimesena nimetatud hüvitise summa vahele?

[2.] Täpsemalt, kas [direktiivi 86/653] artikli 17 [lõike] 2 [punkti] c tuleb tõlgendada nii, et see seab klientuurihüvitisele lisanduva kahjuhüvitise saamise tingimuseks käsundiandja poolt lepingu rikkumise või lepinguvälise kahju tekitamise, mis oleks põhjuslikus seoses nõutud kahjuhüvitisega, ning kindlasummalise klientuurihüvitisega hüvitatud kahjust eraldiseisva kahju olemasolu?

[3.] Juhul kui vastus eelmisele küsimusele on [jaatav], siis kas rikkumine peab olema erinev lepingu ühepoolsest lõpetamisest, näiteks teate kättetoimetamine ebapiisava etteteatamisajaga, etteteatamistähtaja järgimata jätmise hüvitise ja klientuurihüvitise tasumine ebapiisavas ulatuses, käsundiandjapoolse olulise süü olemasolu, lepingu lõpetamise õiguse kuritarvitamine või mis tahes muu, eelkõige kaubandustavade rikkumine?"

16. Quenon, Citibank, Belgia ja Saksamaa valitsus ning Euroopa Komisjon esitasid kirjalikud seisukohad.

III. Analüüs

A. *Euroopa Kohtu pädevus*

17. Komisjon väljendas kahtlusi käesoleva eelotsusetaotluse „vastuvõetavuse" osas. Ta väidab, et põhikohtuasjas kõne all olev olukord ei kuulu direktiivi 86/653 kohaldamisalasse, kuna panga- ja kindlustusteenused, mida Quenon teostas Citibanki ja Citilife'i huvides, kujutasid endast teenuste osutamist, mitte aga „kaupade müüki või ostu", millele direktiivi artikli 1 lõikes 2 on ainsana viidatud. Ilma et Saksamaa valitsus oleks formaalselt esitanud pädevuse puudumise väidet, tõi ta välja samalaadsed kaalutlused.

18. Neid kahtlusi on minu arvates võimalik hõlpsasti kõrvaldada.

19. Nagu pealegi väga õigesti toonitasid Saksamaa valitsus ja komisjon, kehtib 1995. aasta seadus, millega võeti direktiiv 86/653 üle Belgia õiguskorda, vastavalt seaduse artiklile 1[5] vahet tegemata kaubandusagentide suhtes, kes käsundiandja arvel tegelevad nii kaupade ostu või müügiga kui ka teenuste osutamisega tema huvides.

20. Ühetaolise tõlgendamise eesmärgil on Euroopa Kohus aga korduvalt tunnistanud ennast pädevaks lahendama liidu õigusnorme puudutavaid eelotsusetaotlusi olukorras, kus põhikohtuasja asjaolud on küll väljaspool liidu õiguse kohaldamisala, kuid kus liidu õigusnormid on siseriikliku õigusega muudetud kohaldatavaks seeläbi, et siseriiklikus õiguses on viidatud nende sisule.[6]

21. Mis puudutab sätteid, millega võetakse direktiiv 86/653 üle Belgia õiguskorda, siis piisab, kui märkida, et tuginedes lahendustele, mida kasutati kohtuasjades, milles tehti kohtuotsused Poseidon Chartering[7] ja Volvo Car Germany[8], tõdes Euroopa Kohus juba kohtuotsuses Unamar[9], et kuigi eelotsusetaotluse esitanud kohtu esitatud küsimus ei käsitle mitte kaupade müügi- või ostulepingut, vaid mereveoteenuse kasutamisega seotud agendilepingut, on samuti tõsi, et Belgia seadusandja otsustas selle direktiivi sätete siseriiklikku õigusesse ülevõtmisel kohelda neid kahte olukorda identselt.

22. Samuti leian ma, et Euroopa Kohus on pädev käesoleva eelotsusetaotluse lahendama.

B. *Eelotsuse küsimuste analüüs*

23. Eelotsusetaotlusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus saada teatud selgitusi tõlgenduse kohta, mis tuleb anda direktiivi 86/653 artikli 17 lõikele 2. Kuigi Euroopa Kohus on korduvalt[10] pidanud tegema otsuse hüvitamismeetmete kohta, mis liikmesriigid peavad selle direktiivi artikli 17 alusel võtma, saab kohus seevastu esimest korda teha otsuse küsimuses, millise ulatusega on artikli 17 lõike 2 punkt c, milles on sätestatud, et „[klientuuri]hüvitise saamine ei takista kaubandusagendil kahju[hüvitise] taotlemist".

24. Esimeses eelotsuse küsimuses käsitletakse selles sättes viidatud kahjuhüvitise väljamõistmise hagi ulatust (esimene aspekt). Teine ja kolmas küsimus puudutavad omakorda vastutusmehhanismi, millele peab olenevalt olukorrast see hagi vastama (teine aspekt).

1. Esimene aspekt (esimene küsimus): klientuurihüvitise ja direktiivi 86/653 artikli 17 lõike 2 punkti c alusel esitatud kahjuhüvitisnõude kumuleerimise ulatus ja piirid

25. Tuleb meenutada, et direktiivi 86/653 artikkel 17 kuulub sätete hulka, mis direktiivi üldises ülesehituses on otsustava tähtsusega, kuna nendega on kindlaks määratud kaitstuse tase, mida liidu seadusandja on pidanud mõistlikuks ühtse turu loomise käigus kaubandusagentidele pakkuda.[11]

26. Nagu Euroopa Kohus on korduvalt otsustanud, on direktiivi 86/653 artikli 17 tõlgendamiseks tarvilik meelde tuletada direktiiviga taotletavaid eesmärke.

5 — Kõnealuse sätte kohaselt on kaubandusagendi ülesanne *„pidada läbirääkimisi ja võimalusel sõlmima äritehinguid* käsundiandja nimel ja arvel" (kohtujuristi kursiiv).

6 — Vt selle kohta eelkõige kohtuotsused Dzodzi (C-297/88 ja C-197/89, EU:C:1990:360, punkt 36); SC Volksbank România (C-602/10, EU:C:2012:443, punkt 86 ja seal viidatud kohtupraktika), ning Nolan (C-583/10, EU:C:2012:638, punkt 45).

7 — C-3/04, EU:C:2006:176, punktid 14–17.

8 — C-203/09, EU:C:2010:647, punktid 23–26.

9 — C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 30.

10 — Vt eelkõige kohtuotsused Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605); Poseidon Chartering (C-3/04, EU:C:2006:176); Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199); Semen (C-348/07, EU:C:2009:195); Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647) ja Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663).

11 — Vt kohtuotsus Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 39).

27. Sellega seoses on alates kohtuotsustest Bellone ja Ingmar [12] nõustutud sellega, et direktiivil on topelteesmärk: tegemist ei ole mitte ainult kaubandusagendi huvide kaitsmisega suhetes oma käsundiandjaga (*kaubandusagendi kaitse eesmärk*), vaid ka kaubandustehingute turvalisuse edendamisega ja liikmesriikidevahelise kaubanduse hõlbustamisega siseriiklike õigusaktide ühtlustamise teel (*ühtlustamiseesmärk õiguskindluse kaalutlustel*).

28. Nagu Euroopa Kohus on otsustanud, tuleb direktiivi 86/653 artiklit 17, millega kehtestatakse liikmesriikidele kohustus sisse viia mehhanism kaubandusagendile pärast tema lepingu lõpetamist hüvitise maksmise kohta, tõlgendada lähtuvalt kõnealusest topelteesmärgist [13].

29. Lisaks tuleb toonitada, et direktiivi 86/653 artikkel 17 kuulub ühtlustamisnormide kogumisse, mis sisaldab ühtaegu nii imperatiivseid sätteid kui ka miinimumnõudeid. Direktiiviga ette nähtud kaitse ei ole kohustuslik mitte üksnes liikmesriikidele, kes võivad ette näha üksnes rangema kaitse, vaid see on siduv ka kaubandusagendilepingu pooltele, kes ei või enne lepingu lõppemist sellest lepingust kaubandusagendi kahjuks kõrvale kalduda (vt direktiivi 86/653 artikkel 19).

30. Samuti vastab tõele, et selle direktiivi artikliga 17, mis on senini liikmesriikide õiguses järgitud erinevate lähenemisviiside suhtes tehtud kompromissi tulemus [14], on liikmesriikidele jäetud võimalus valida kahe lahenduse vahel: kas Saksa õiguspraktikast lähtuv süsteem, kus *kompensatsioon* määratakse kindlaks selle artikli lõikes 2 toodud kriteeriumide alusel, või Prantsuse õiguses välja töötatud süsteemiga sarnane mehhanism, kus *kahjuhüvitis* määratakse kindlaks sama artikli lõikes 3 määratletud kriteeriumide alusel. Selle hüvitamissüsteemi alternatiivsust on kinnitanud Euroopa Kohus, kes märkis selgelt, et direktiivi artikliga 17 on keelatud samal ajal maksta selle artikli lõikes 2 viidatud kompensatsiooni ning lõikes 3 viidatud kahjuhüvitist. [15]

31. Siiski olen ma seisukohal, et direktiivi 86/653 artiklis 17 ette nähtud ühtlustamismeetmed puudutavad eelkõige konkurentsitingimuste ühtlustamise ja kaubandustehingute turvalisuse suurendamise eesmärgil üksnes kaubandusagendile niisuguse majandusliku kahju hüvitamise tingimuste koordineerimist, mille viimane sai otseselt suhete lõpetamise tõttu käsundiandjaga ning lõpuks just klientide kaotamise tõttu.

32. Teisisõnu on direktiivist tulenevate kaubandusagendile kompensatsiooni maksmise tingimuste ühtlustamine ammendav vaid osas, milles see puudutab nn klientuuriga seotud ülesütlemishüvitist. Direktiivi eesmärk ei ole reguleerida kõiki kaubandusagentidele tekitatud kahju hüvitamise võimalusi, mis on ette nähtud liikmesriikide õigusnormides, mis reguleerivad lepinguvälist või lepingulist kahju. Nii on agendil, kelle leping on üles öeldud, võimalus pidada vastutavaks oma käsundiandjat, et viimane hüvitaks kahju, mis on eraldiseisev sellest, mida katab direktiivi 86/653 artikli 17 lõikes 2 viidatud klientuuriga seotud hüvitis.

33. Selle kohta tuleb täpsustada, et kuigi direktiivi artikliga 17 kehtestatud kord on imperatiivne ning selles on kindlaks määratud raamistik, puuduvad selles siiski üksikasjalikud viited lepingu lõpetamise hüvitise arvutamise meetodi kohta. Seega on kõnealuse sättega määratletud piirides liikmesriikidel teatav kaalutlusruum [16].

12 — Vastavalt C-215/97, EU:C:1998:189, punktid 13 ja 17, ning C-381/98, EU:C:2000:605, punktid 20 ja 23.

13 — Kohtuotsused Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, punktid 14 ja 31) ning Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 37).

14 — Vt 1996. aasta aruanne, lk 1. Liikmesriikide järgitavate lähenemiste täielikuma ülevaate osas vt Theux, A., *Le statut européen de l'agent commercial; Approche critique de droit comparé*, Facultés universitaires Saint-Louis, 1992, eelkõige lk 280 jj.

15 — Kohtuotsused Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punkt 20) ja Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, punkt 15).

16 — Kohtuotsused Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 21); Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punktid 34 ja 35); Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, punkt 18) ja Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 40).

34. See kehtib minu arvates nii osas, mis puudutab direktiivi 86/653 artikli 17 lõikes 2 nimetatud kahju arvutamise tegelikke eeskirju, kuna viimati nimetatud sätte punktis b on piirdutud maksimumsumma kindlaksmääramisega, kui ka osas, mis puudutab selle võimalikku suhestumist kahjuhüvitise nõudega, nagu see on toodud nimetatud sätte punktis c. Nagu komisjon märkis oma 1996. aasta aruandes, reguleeritakse direktiivi 86/653 artikli 17 lõike 2 punktis c olukordi, kus siseriikliku õigusnormiga on agendile antud õigus saada kahjuhüvitist lepingu lõpetamise või selles direktiivis sätestatud etteteatamistähtaja järgimata jätmise eest.

35. Nagu on võidud tõdeda,[17] on direktiivi 86/653 artikli 17 lõikes 2 ette nähtud hüvitisel kaubandusagendi seisukohalt peamiselt kompenseeriv eesmärk. Nimelt nähtub direktiivis 86/653 ette nähtud hüvitise maksmise tingimustest (kaubandusagendi poolt klientuuri laiendamine või seniste klientidega äritegevuse mahu märkimisväärne suurendamine, pärast agendilepingu lõpetamist käsundiandja poolt olulise kasu saamine, direktiivi artiklis 18 viidatud kahjuhüvitamise õigust välistavate asjaolude puudumine), et selle hüvitisega, mida tavaliselt kutsutakse klientuurihüvitiseks, püütakse ennekõike agendile tasuda tema panuse eest ulatuses, milles käsundiandja saab panusest jätkuvalt majanduslikku kasu isegi pärast agendilepingu lõpetamist, ning samal ajal vältida lepingu lõpetamise hetkel alusetut rikastumist või omakasupüüdlikku tegevust. Kui lepingu lõppemisel puuduks kohustus maksta agendile kompensatsiooni, võiks käsundiandja – ilma et tal lasuks kohustust maksta mingit vastutasu kaubandusagendile – jätkuvalt saada tulu, mille saamisele on kaubandusagent ühel või teisel viisil oma tegevusega kaasa aidanud.

36. Õigus saada kompensatsiooni, nagu see on ette nähtud direktiivis 86/653, ei hõlma seega agendile käsundiandjaga suhete lõpetamise tõttu tekkinud kogu kahju, vaid katab üksnes seda, mis otseselt tuleneb klientuuri kaotamisest.

37. Seega võis toonitada, et direktiivi artikli 17 lõikes 3 sätestatud kahju hüvitamise süsteem, mis ei ole seotud üksnes klientuuri kaotamisega ja mis ei ole summadega piiratud, hõlmab agendile tekkinud kogukahju ja võib teatud juhtudel olla kaubandusagendile soodsam.[18]

38. Seetõttu olen ma arvamusel, et direktiivi 86/653 artikli 17 lõike 2 punktis b kindlaks määratud ülempiir ehk ühe aasta töötasu puudutab üksnes klientuurihüvitist ning ei piiritle kahjuhüvitist, millel peaks olema kõnealusest kompensatsioonist teistsugune ese. Seega ei saa välistada, nagu on sätestatud ka artikli 17 lõike 2 punktis c, et lisaks sellisele hüvitamisele võib kaubandusagent nõuda hüvitist, mis on ette nähtud eraldiseisva kahju korvamiseks. Kuigi – arvestades direktiivi artiklil 17 põhinevat ühtlustamist – võimalik ei ole ühitada kaht nõuet, mille mõlema eesmärk on hüvitada klientuuri kaotamisest tingitud kahju, siis tuleb möönda, et erineva kahju hüvitamiseks esitatud kaks nõuet võivad koos esineda.

39. Lisaks ilmneb minu arvates direktiivi 86/653 artikli 17 sõnastusest ja ülesehitusest piisavalt selgelt, et nõue mõista välja direktiivi artikli 17 lõike 2 punktis c ette nähtud kahjuhüvitis on mõeldud võimaliku täiendusena kompensatsiooni määramisele ning sellisena ei puuduta seda ülesütlemishüvitise summa ülempiir, mis on ette nähtud sama lõike punktis b. Nagu märkis Quenon, selgub direktiivi 86/653 ettevalmistavatest materjalidest, et liidu seadusandja otsustas lõpuks mitte lähtuda komisjoni algse ettepaneku osast, milles kompensatsiooni ülempiir oli ette nähtud absoluutsena.[19]

17 — Vt eelkõige kohtujuristi ettepanek, Poiares Maduro, kohtuasi Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2005:641, punktid 14–19) ja kohtujuristi ettepanek, Bot, kohtuasi Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:315, punkt 50).

18 — Vt eelkõige Gardiner, C., „Compensation commercial agents under the Commercial Agents Directive – Uncertainty continues", *Commercial Law Practitioner*, 2006, 8, lk 195.

19 — Vt ettepanek võtta vastu nõukogu direktiiv (füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate) kaubandusagentide tegevust käsitlevate liikmesriikide õigusnormide ühtlustamise kohta, mille komisjon esitas nõukogule 17. detsembril 1976, (EÜT 1977, C 13, lk 2) artiklid 28, 30 ja 31.

40. Lisaks tuleneb Euroopa Kohtu praktikast, et kui liikmesriigid valivad artiklis 17 viidatud kahest võimalusest ühe, saab ülesütlemishüvitis olla üksnes võrdne sellega, mis tuleneb sama artikli lõike 2 kohaldamisest, või on sellest suurem.[20] Sõna „suurem" kasutamisest selgub, et direktiivi 86/653 alusel ühtlustamine on minimaalne ning liikmesriikidel on seega võimalus lisaks selles sättes reguleeritud spetsiifilisele kompensatsioonile ette näha kahjuhüvitisnõue kooskõlas selle normi punktiga c.[21]

41. Niisugune peaks olukord olema eelkõige juhul, kui kaubandusagent leiab, et sõltumata hüvitisest, mille ta sai käsundiandja senise klientuuri laiendamise või tugevdamise eest ning nimetatud klientuuri kaotamise tõttu tulevikus sellest agenditasust ilmajäämise eest, millele tal on õigus otseselt agendilepingu alusel, tekkis tal lepingu lõpetamisega paralleelselt konkreetne kahju. Kõnealuse artikliga 17 ei ole kaubandusagendil keelatud esitada käsundiandja vastu täiendavaid kahju hüvitamise nõudeid, et korvataks tema varaline või mittevaraline kahju, mis ületab õigust saada hüvitist pärast lepingu lõppemist tekkinud kahju eest. Niisuguse eraldiseisva kahju näitena, mida hüvitatakse direktiivi 86/653 artikli 17 lõike 3 punkti c alusel esitatava kahjuhüvitisnõude alusel, on välja toodud agendi amortiseerimata investeerimiskulu, koondatavale personalile võlgnetav hüvitis töölepingu ülesütlemise eest või ka kulud seoses üüri- või liisinglepingutega[22].

42. Niisugune näib olukord olevat ka põhikohtuasjas, kus ilmneb, et Quenoni ja kostjateks olevate äriühingute vahel sõlmitud pangateenuste agendilepingu ennetähtaegne ülesütlemine muutis *de facto* võimatuks kindlustusteenuste agendilepingu täitmise. Käesoleval juhul võib Quenoni kahjunõuet analüüsida nii, et tema eesmärk ei olnud saada kompensatsiooni otseselt pangateenuste agendilepingu lõpetamise ja tulevikus saamata jäänud tulu eest, vaid saada hüvitist ka kaudse kahju eest, mis seisneb kindlustusteenuste agendilepingu täitmise võimatuses ja etteteatamistähtaja järgimata jätmisest tingitud kahjus.

43. Siiski tuleb täpsustada, et direktiivi 86/653 artikli 17 lõike 2 punkti c alusel esitatava nõudega ei tohi kõrvale hoida kohtupraktikas välja töötatud nõuete ühendamise keelust, kuna vastasel juhul tekib olukord, kus vastuolus direktiivi eesmärkidega makstakse agendile ülemäärast rahalist hüvitist. Samuti peab selle nõudega hõlmatud väidetav kahju olema selgelt lahus kompensatsiooniga kaetud kahjust. Kui tunnistada lubatavaks olukord, kus selles sättes viidatud täiendava kahjuhüvitisega saab hüvitada ka agenditasu tulevikus saamata jäämist, siis oleks see vastuolus kompensatsiooni summa puhul direktiivis 86/653 ette nähtud ülempiiriga.

44. Järelikult ei ole direktiivi 86/653 artikliga 17 vastuolus niisugune siseriiklik õigusnorm, milles on ette nähtud, et agendilepingu lõpetamise korral on agendil lisaks klientuurihüvitisele, mille summa ei või ületada ühe aasta suurust agenditasu, õigus nõuda tegelikult tekkinud kahju korvamiseks ka kahjuhüvitist, mida see kompensatsioon ei kata.

45. Mis puudutab küsimust, kas kahjuhüvitise klientuurihüvitisega ühendamisel võib ületada direktiivi artikli 17 lõike 2 punktis b kindlaks määratud maksimumsummat, siis on minu arvates piisavalt selge, et selle sättega kehtestatud ülempiir puudutab üksnes klientuurihüvitist ega piira täiendava hüvitise summat, mille ese on kompensatsiooni omast erinev. Kuna kõnealune nõue puudutab klientuurihüvitisega hõlmatust eraldiseisvat kahju, siis ei saa välistada, et kaubandusagendile hüvitatavad summad kokku võivad seda ülempiiri ületada.

20 — Kohtuotsus Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punkt 32).

21 — Nagu ma märkisin oma ettepanekus kohtuasjas Unamar (C-184/12, EU:C:2013:301, punkt 52), on direktiivis 86/653 ette nähtud mehhanismi eesmärk vaid tagada, et kaubandusagendile *hüvitatakse kahju minimaalses ulatuses*, ning sellega ei soovita anda liikmesriikidele võimalust näha oma õigusaktidega ette täiendavaid hüvitisi.

22 — Crahay, P., „La rupture du contrat d'agence commerciale", *Les dossiers du Journal des tribunaux*, nr 65, Larcier 2008.

46. Neid kaalutlusi arvesse võttes teen ettepanku vastata esimesele küsimusele, et direktiivi 86/653 artiklit 17 tuleb tõlgendada nii, et sellega ei ole vastuolus siseriiklik õigusnorm, milles on ette nähtud, et pärast lepingu lõpetamist on kaubandusagendil õigus nõuda klientuurihüvitist, mille summa ei või ületada ühe aasta suurust agenditasu, ning kahjuhüvitist, kui klientuurihüvitise summa täies ulatuses ei kata tegelikult tekkinud kahju.

2. Teine aspekt (teine ja kolmas küsimus): süü nõue ja süü kvalifitseerimine kahju hüvitamise korral

47. Teises küsimuses palub eelotsusetaotluse esitanud kohus selgitada, kas direktiivi 86/653 artikli 17 lõike 2 punkti c alusel kahjuhüvitise nõude esitamisel tuleb esiteks tõendada käsundiandja süüd, mis on väidetava kahjuga põhjuslikus seoses, ning teiseks niisuguse kahju olemasolu, mis on kindlasummalise klientuurihüvitisega kaetust eraldiseisev.

48. Vastus sellele küsimusele on minu arvates üsna ilmne. Nagu toonitasid Quenon, Belgia ja Saksamaa valitsus ning komisjon, puuduvad direktiivis igasugused täpsustused vastutuse korra kohta, mida kohaldatakse kaubandusagendi poolt direktiivi 86/653 artikli 17 lõike 2 punkti c alusel esitatud kahjuhüvitisnõuetele.

49. Tingimusel et järgitakse võrdväärsuse ja tõhususe põhimõtet, on liikmesriikidel seega vabadus kehtestada asjaomases direktiivis määratletud ulatuses kahju hüvitamise nõudele tingimused, nagu süü nõue, süü kvalifitseeritus ja hüvitatava kahju suurus.

50. Seevastu, nagu ma eespool märkisin, peab kahju, mille hüvitamist sel alusel nõutakse, olema eraldiseisev sellest, mis on otseselt tingitud agendilepingu lõpetamisest ning mida juba katab klientuurihüvitis, kuna vastasel korral eirataks asjaolu, et direktiivis ette nähtud kaht võimalust ei saa korraga kohaldada.

51. Kolmandas küsimuses palub eelotsusetaotluse esitanud kohus selgitada, millist laadi ja kui oluline peab olema süü, mis on nõutav direktiivi 86/653 artikli 17 lõike 2 punkti c alusel esitatava kahju hüvitamise nõude raames.

52. Arvestades teisele küsimusele antud vastust, puudub vajadus kolmandale küsimusele vastata.

IV. Ettepanek

53. Kõiki neid kaalutlusi arvesse võttes teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Cour d'appel de Bruxelles'i esitatud küsimustele järgmiselt:

Nõukogu 18. detsembri 1986. aasta direktiivi 86/653/EMÜ füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate kaubandusagentide tegevust käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta artikliga 17 ei ole vastuolus siseriiklik õigusnorm, milles on ette nähtud, et pärast lepingu lõpetamist on kaubandusagendil õigus nõuda klientuurihüvitist, mille summa ei või ületada ühe aasta suurust agenditasu, ning kahjuhüvitist, kui klientuurihüvitise summa täies ulatuses ei kata tegelikult tekkinud kahju.

Direktiivi 86/653 artikli 17 lõike 2 punkti c tuleb tõlgendada nii, et sellega seatakse klientuurihüvitisele lisanduva täiendava kahjuhüvitise maksmise tingimuseks sellise kahju olemasolu, mis on eraldiseisev klientuurihüvitisega korvatud kahjust, kuid mitte käsundiandja poolt lepingu rikkumist või lepinguvälise kahju tekitamist, mis oleks põhjuslikus seoses väidetava kahjuga.